

ИЗЛАЗИ

четвртком и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПрегилату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

ПОВРАТАК

— ИЗ „ИСТОЧНЕ ХАРФЕ“ —

Све се већ извезло... тоне у даљини, —
Свак за послом својим;
На присталом броду ја један једини
На палуби стојим.

Мрнарева песма у заносу нуну
Дрхти и трепери;
А около вичу, да уши заглу'ну,
Лаки гондољери.

Високо врх граје и поклича њини'
Душа моја нагли
Калифином граду, што се у даљини
Провиди у магли.

И ја гледам: широм мошеје се нижу
И цамије свете;
Над њима к'о фантом у зраку се дижу
Танке минарете.

И док ми се сета у срцу таласа —
Тмуло из дубина,
Разлеже се урлик изгладнелих паса
И крик мујезина.

У цамију идем! Смирено ћу стати
Међу верне оне;
Молићу се творцу љубави и страсти
И све васионе:

„Из груди су мојих људи истрвени,
„Још небо ми оста;
„Опроштај ми треба, опрости и мени,
„Грешно сам доста!..“

В. Ј. Илић.

СВЕКРВА

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА
— ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ —

XII

Од тога часа наста неки преокрет у души Нериној. Не с тога што је она сад, као бајаги, на једанпут заволела Милицу, него што је збиља постала некако увиђавнија. До сад је она у Милици гледала

само душманина који је засео у њеној кући те јој отима све што јој је мило и драго. Али тога вечера, гледећи Милицу онако понурену крај својих ногу, њој дође да је и мало боље погледа. И кад се загледа у њу, она виде да то весело чељаде није баш тако одвратно, као што се њој чинило; напротив, она сад виде у њеним очима тугу, на њеном лицу бледило, у њеним покретима скрушеност. И то што је видела беше истинито, тако истинито да је од ње одбило сваку сумњу.

И онда оно лице Миличино беше врло мило, па оне њене руке како само послушно лете да послушају! Па оне тужне очи како је чисто питајући погледају, као да би хтеле прозрети у дубину душе да жеље потраже.

Она осети као неки прекор који је у мислима њеним грмео Марковим речима: „А како би теби било да је ко тебе с покојним Иваном завадио?“

Она склопи очи, спусти се на постељу па стаде мислити:

„Доиста, тако је! Шта ми је било криво ово дете? Око јој вели да не зна никакве дбиње.. Ни кад ми до сад није рекла: ни по тамо се! Што сам само зажелела, потрчала је да ми учини... Улагивала се!... Хм!... Није! Ето ја, и ја сам тако чинила, али се нисам улагивала, него ме је томе мати научила од малена детета. Тако су и њу учили..“

Отвори очи: Милица је стојала оборене главе ниже њених ногу и очекивала неће ли јој још што заповедити. Како Нера отвори очи и она прену и погледа је.

„Чудне очи!“ — помисли Нера, и сети се своје мале сестрице Смиље што је још дететом у шестој годиници умрла. Она је исте такве очи имала и исто тако гледала.

И оживе пред њом смртни час Смиљин како јој је склопила руке око врата, из уста јој бије врео дах и шапуће јој, гледећи је оним тужним погледом: „Не дај ме, сестрице! Хоћу да умрем!“ То беше тако живо да се она диже.

Милица јој приђе.

— Шта ћеш мајка?

— Нећу ништа.

— Да ниси жедна?

— Јесам, дете моје, дај ми мало воде.

У Милица изиде и врати се носећи пун котао воде. Ма да јој се није пило, она се по добро напи да би јој доказала колико је жедна Милица остави кутао па јој опет приђе.

— Да ти није зима?

— Није, али опет покри ме.

Милица је покри.

— Седи ту, до мене.

— Нека.

— Ама седи, велим ти! Овде овде на кревет, тако! Дај ми сад твоју руку. Што си тако врела?

— А твоја рука хладна — рече Милица грцајући и уздржавајући сузе, па полако повуче своју руку како би могла њену покрити.

— Нека, немој. Твоја ће ме рука угрејати. Него, глава ме боли, види како ми је чело врело.

Знала је да је Миличина рука топлија, али је хтела да је и на челу осети Дође јој нека чудна воља и жеља да је Милица милује. Сваки додир руке Миличине будио је у њој неке милотне осећаје, онако некако као кад би је дотакла мека усташца детиња.

Милица је, разуме се, послушала. Лако је додиривала руком чело, као ласта водену површину крилом, као да се дотиче неке светиње.

Неру обузе нека сета. Као оно кад маглица покрива и обавија предмете, тако је сета обавијала њено срце и душу. Осети се сироче без икога свога и сузе јој линуше низ образе.

Како смотри сузе Милица скочи.

— Мајка, шта ти је!?

— Седи! — шапутала је Нера хватајући је за руку.

— Ти си болесна!

— Нисам; седи!

— Што плачеш? — упита је па и она бризну у плач.

— Што?... А што ти плачеш?... Ниси ваљда дете, па да се због мојих суза расплачеш!... Мене... глава боли...

Па се диже, збаци губер са себе и седе, па поче брисати сузе.

— А и не болела ме кад само помислим како смо пропали! (Њој би мило што нађе изговора да прикрије прави узрок сузама). Знаш ли шта је то: пропали! Била сам у Сенковачи и видела — пронаст! Да ми је срце камено — проплакало би!..

Милица оборила главу па ни речи.

— То није њива него потес, па пландује туђа стока. Поља озеленила а Сенковача утабана као гумно... нигде зелене травке!... Душман да се заплаче!..

Милица само ћути.

— А ја се, весело, обрадовала: стао ми син па снагу, па се нисам ни бринула. Као велим: јаче су мушке руке. Његова ће се памет свему боље довити, та он је мушка глава. Кад тамо, а оно...

Па и ако је знала да Милица не сме пред Пером зуба обелити, дође јој воља да је пита, да чује

све из њених уста. Ухвати је за раме и загледа јој се у очи па запита:

— Што је то?

Милица не одговори ништа.

— Шта је њему?

Она слеже раменима.

— Питаш ли ти њега?

— Не питам — прошапута Милица.

— А што?

— Па он је човек. А после...

— После?

— И ти си ту. И једно и друго сте паметнији од мене.

У свакој другој прилици Нера би примила ове речи као неки инат, али сад виде да Милица има право, и не рече јој ништа, него обори главу и заћута. Пошто је ћутала неко време она ушита.

— Па шта ћемо сад? Како да га натерамо да ради?

— Ја мислим да га не треба нагонити него му лепо рећи.

— Ко да му рекне?

— Ти, мајка.

— Као да ће он мене послушати...

— Ако икога буде послушао то ће само тебе.

— Е?

— Он је добар, он тебе много воли. Мени се чини да се он испустио овако зато, што си се ти нешто на њега наљутила ..

Тихе речи Миличине одјекиваху у души Нериној. Што до сад није веровала сад увиде да је истина. Њу заиста воли њен Пера, много је воли. Њој као да се неко мрачно покривало скидаше с очију....

На једанпут зажеле да буде сама, јер јој је сметало присуство Миличино. И рече јој да иде спавати.

А кад Милица оде, она заплива у мисли. У мислима пређе све време од дана Перине женидбе, виде оне лепе дане кад је срећа царовала па после како несрећа прекорачи праг њен... и све до сад... Али, што је главно, виде да је све било како је она хтела. Хтела је сумњом отровати срце Перино и — отровала га је; хтела је да Милица осети колико је њу заболело — осетила је; хтела је одродити га од свега, јер је и сама на све заборавила, и ето — он је то и учинио, и он је на све заборавио. А што је и према њој такав био опет је сама крива, јер ни она према њему није била боља..

— Јест, јест, право вели: воли ме! И ако икога буде послушао — мене ће! — рече и устаде те поче ходати по собици.

Сад поче склапати планове како да га врати кући. Љубав оживе, али она чиста, материнска љубав, у њеном срцу, она љубав што је кадра камен оживети...

Груди јој се надимаху; њена избица јој беше тесна и она изиђе на поље, пред кућу.

Тиха, величанствена поћ клонила се крају. Месећ, који беше у последњој четврти, тек изгрејао

и једва се видео на небу; звезде као да су земљи пагињале; наоколо тишина, све спава мртвим јутарњим сном, ни кокош на седају не миче се; само што свеж јутарњи ветрић попирне и залелуја гране окићене пролетњим пупољком што ће се кроз дан два развити у зелени листак. Тамно небо постајаше светлије, на земљу падаше роса...

Тело јој обузе лака дрхтавица. Она погледа нада се и око себе па се прекрети.

— Боже, Господе! Ти буди пријатељ — прошапута, дахну неколико пута па се врати у собицу.

— Морам сутра код комшије Марка да се с њим разговорим. Он је паметан човек, умеће ме по саветовати — рече зевајући и лежући у постељу.

Зави се у губер. Спопаде је као нека лака невестница која на скоро пређе у дремеж...

(НАСТАВИТЕ СЕ)

УЗДАСИ

I

Неискусна, лепа, сирота девојко,
Што слободна у свет први чиниш корак,
Млада ћеш у њему све имати лако;
Ал' твој живот биће кукаван и горак.

Тешко теби тамо — зато што си лепа,
Тешко теби — зато неискусна што си,
Проћи ћеш к'о цветак кога сунце спржи,
А целог се јутра купао у роси.

II

Насмејана ока, а у лицу бледа,
Пружила си мени своју руку меку;
Ал' тај осмеј, видим, да од срца није,
Уз њега издајеш тугу, сету неку.

О мој женски цвете, што венеш полако,
Ја ти руку пружам.. Ја ћу бити блажен
Ако те пресадиш на земљиште боље,
Тамо, где ни од ког нећеш бити гажен...

Београд.

Вл. Станимировић.

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН

НАПИСАО Ђовани Верга

(наставак)

VI

Вртар дојури као без душе и јави да долази у походу барон.

Јелена је била под лиснатим хладником, где је обично проводила топле дневне часове с плетивом или с каквом књигом у руци. Сасвим мирно климну

она збуњеном сељаку главом и прими барона између својих георгина достојанствено као нека краљица.

Дон Пешино, који је био навикнут на збуњена и сметена примања, беше изненађен том господстве-ношћу. Он је ту дошао у највећој гали, ударајући корбачем по ципелама, с правим племићским освајачким намерама. Да у Јеленином присуству не би одигравао улогу, коју су други одигравали, почео је, окрећући шешир, дивити се пределу, дрвеној клуни под хладњаком и котарици за рад, која беше украшена тракама.

Јелена га послужи розолијом на послужавнику за ликере, који беше сличан ономе, што га је бароница мајка чувала под кључем за свечане прилике. Дон Пешину се чинило као да је у позоришту, где су алтавилски дилетанти намештали кулисе од хартије, а пастирке у рукавицама и лакованим ципелама одигравале своје улоге. При опроштају понуди он госпођи своја кола, да се провезе с њим до најближег места. Јелена климну главом у знак захвалности што није значило ни да ни не, насмеши се још значајније и марљиво настави плести, оставивши мужу да одговори. Овај рече:

— Зашто не; само ако је по вољи Јелени.

Али тек што је барон отишао, Јелена му паде око врата.

— Добро си учинио што си пристао. Ја сам то веома желела!

У вече се у Розамарини опет говорило о барону и Јелена ће рећи:

— Штета што је тако богат!

— Ја сам богатији од њега! одговори њен муж и пољуби је у руку. Јер он нема ову!

— Дабогме да нема! рече Јелена дражесно слегнувши раменима, и никад је не би ни добио. Рада бих била да сам богата, али не с онаквим мужем.

— О, па ти би га већ дотерала по твојој вољи! рече Чезаре смећећи се.

Ко да оцени далеке последице најпростијих речи? Јелена се такође насмеја и рече:

— Дакако! Али је неколико тренутака остала замишљена.

Сутрадан дође барон са својим фаетоном и своја четири вранца. Јелена је изгледала дражесна у својој сигавој и црној хаљини, под штитом од сигаве свиле. Друге две госпође из суседства беху дошле и напуниле кола шареним материјама, црвеним сунцобранима, весељем и смехом. Ретко су кад сеоски становници видели такав приказ на широким и пустим улицама. Чим би се у селу чуо јасни коњски топот, све живо јурило је на друм. Дерлад су трчала иза кола, жене су стојећи на кућњим праговима и држећи преслице под мишком упирале претом у Јелену, људи, који су у касини „тресете“ играли истрчавали су на врата. Пред каваном барон застави фаетон, тако снажно повукавши узде, да су запенушени коњи у коленима поклецнули, па онда поручи сладолед. Женске, румене у лицу као и њихни штитови, стиделе су се малко, што парадирају пред целом варошицом, која се беше око њих

окупила да види како они умачу кашичице у сладолед; оне су ђаскале и смејале се гласно са стиснутим уснама и афектирајући опружале мали прет у страну.

Међутим Јелена је мирно разговарала с бароном, који се забављао само с њом, држећи бич управно у руци као неки кочијаш. Једући сладолед, она је посматрала радознале и седела тако природно на високом седишту као на неком престолу. Са штитом на рамену поздравила је лаким климањем главе прваке тог места, које јој је представио Пепино и који су гологлави истрчали из касине и окупили се око кола. Једино њене нежне воздрве шириле су се овда онда, и кад би је муж упитао да ли се добро проводи, климнула би му главом у повлад, а очи би јој се засијале. Никад му се још њен осмејак није учинио тако дражесан.

Кад су се у вече вратили кући, она не прозбори ни речи више, и увијаше се у свој шал. Гледала је на пространу равницу, која се испод њених ногу успављивала, на брежуљке, који беху увијени у плавичаста испарења и на којима су се у беличастим облацима гасили последњи злаћани сунчани зраци, жељно је удисала снажне миомирисе јесени, слушала је између ћеретања својих другарица оно тајанствено зујање инсеката с вечера и прврчање попаца, што је пределу давало нешто огромно, неизмерно. Прва реч, коју јој је њен муж управио, трже је нагло као из неког сна.

Барон се свраћао чешће у Розамарину, да походи сињору Јелену, да није розолиј под хладњаком и лови шљукe у долини. Мало по мало он се ослободи, а и Јелена, која се навикавала на провинцијске манире и обичаје, постаде према њему поверљивија. Она откри, да је он добар и одважан младић, па онда издашан и услужан. Он је био љубимац розамаринског друштва. Мушки су му се удварали као женској а жене су га гутале очима. Само према Јелени још је био бојажљив, покоравао се њеној најмањој жељи, ласкао је на све начине њеној таштини, исказивао јој је своје обожавање у облику, какав ни најпрепреденији завођач не би умео да изабере; гледао је да је види кад год му је могуће, стојао је немо поред ње, с очима упртим у skut њене хаљине, и јурио је за њом као неко песанце. Она би рекла: — Добар младић! — и смешећи се слегла би раменима.

Више га није избегавала с истом равнодушностју; кад и кад, идући стазицама узела би његову руку и шетала би се с њим по врту, примила га под хладњаком, где су о свачем ђаскали и најлепше цвеће за трезу брали. Једаред јој је он изабрао вуну за ћилим, који јој требаше за мужа. Доста пута, кад би са суседима правили какав излет на колима, она је хтела да седи крај дон Пепина и да управља коњима. Тада би кокетно испружила своје ножице и, с цигаретом у устима, усхићена од радости, окренула би се овда онда свом мужу и друштву и узвикнула:

(Наставиће се)

Ј О Н И Ч

ПРИПОВЕТКА АНТОНА ЧЕХОВА.

(СВРШЕТАК)

Ш

Другога дана у вече он пође Туркиновима да проси Каћу. Ну то беше незгодно, јер Екатарану Ивановну чешљаше берберин у њеној соби. Она се спремаола за игранку у клубу. Морало се опет дуго седети и пити чаја. Иван Петровић, видећи да је госту досадно и да је једнако замишљен, извуче из шпага шаљиво писмо од управника његова имања, који беше Немац. Овај писаше како су на имању уклоњене све препреке и како је све пошло као што ваља.

„Они ће, нема сумње, даги и доста мираза“ — мишљаше Старцев слушајући расејано. После несане ноћи он беше као у бунулу, баш као да је опијен нечим слатким и успављивим; душа му беше као у магли, али он ипак беше радостан — и баш у том тренутку као да му нешто говораше:

„Заустави се док није доцкан! Зар је она за тебе? Какав би то био пар? Она је размажена, упорна, спава до два сата, а ти си човек вредан, општински лекар...“

„Али зашто? — мишљаше он. — Ако је. —“

„А после, ако се ожениш њоме, — продужаваше разум — њена ће те родбина натерати да оставиш службу у општини и да живиш у граду.“

„Али зашто? — мишљаше даље. — У граду -- у граду. Имаћемо додатка, удесићемо се.“

Напослетку уђе Екатарина Ивановна у балској, деколтованој хаљини, лепа, чиста. Старцев је задовољно посматраше и би толико узбуђен да не могаше ни речи прозборити, већ је само гледаше и осмејкиваше се.

Полазећи она се стаде поздрављати, а он — немајући више зашто да се задржава — устаде, правдајући се како је већ време да иде: болесници чекају.

— Нема се шта против тога, — рече Иван Петровић — идите, али одвезите бар узгред Каћу до клуба. На пољу промицаше киша, беше врло тамно, те се само по промуклу кашљању Павтелејмонову могло нагађати где су коњи.

Старцев и Екатарина Ивановна седоше у кола.

— Терај! — рече Иван Петровић. — Опростите, у здрављу.

Пођоше.

— Ја сам јуче био на гробљу, — поче Старцев. — Како је то малодушно и немилосрдно од вас.

— Били сте на гробљу?!

— Јест, био сам и чекао сам вас скоро до два сата. Ја сам много пропатио...

— Патите, кад тако разумевате шале.

Екатарина Ивановна, задовољна што јој је шала тако добро испала и што је толико воли, удари у кикот, па очас крикну поплашивши се кад кола скренуше у клуб и при том се мало накривеше. Старцев је узе око струка; она се, уплашена, наже к њему и он се не уздржа, већ је пољуби у уста и пуначак подбрадак па је још јаче привуче к себи.

— Доста, — рече она сухо.

И за тренут не беше је више у колима. Стражар код осветљеног уласка у клуб викну одвратним гласом Пантелејмону:

— Што си стао, врано једна? Пролази даље!

Старцев пође кући али се убрзо врати. У фраку, са белом марамом око врата сеђаше он у клубу са Екаторином Ивановном и говораше јој у заносу:

— О, како мало знају они што никад нису љубили! Чини ми се да још нико није тачно описао љубав, и тешко да је могућно описати то нежно, дирљиво осећање што нас толико мучи; ко га је бар једном кушао, неће се подухватити да га речима исказује. Нашто ти непотпуни описи, нашто недовољна красноречивост? Љубав је моја неограничена... Молим вас, преклињем вас, — рече напослетку, Старцев — будите ми жена!

— Дмитрије Јоничу, — рече Екаторина Ивановна са веома озбиљним изгледом, замисливши се. — Дмитрије Јоничу, ја сам вам врло захвална за част коју ми указујете, ја вас поштујем, али... Она устаде и стојећи продужи: — али опростите, ја вам не могу испунити жељу. Говоримо озбиљно. Дмитрије Јоничу, ви знате да ја, више свега на свету, волим уметност, ја лудујем за музиком, обожавам је, њој сам посветила сав свој живот. Хоћу да будем уметница, хоћу славе, успеха, слободе, а ви хоћете да и даље у овоме граду, продужавам тај пуст, некористан живот који ми је постао несносан. Постати женом — о, не, опростите! Човек треба да тежи некој вишој, светлој сврси, а породични живот окувао би ме за навек. Дмитрије Јоничу, (она се осмехну као да се, изговоривши „Дмитрије Јонич“, сетила имена „Алексеј Феофилактив“), Дмитрије Јоничу, ви сте добар, благородан, паметан човек, ви сте бољи од свију. — сузе јој навреше у очима — ја свом душом осећам то исто што и ви, али... али ви разумете...

Да се не би заплакала, она се окрете и изиде.

Старцеву се стиша срце. Излазећи из клуба, он, пре свега, скиде вратну мараму па уздахну. Он се мало стиђаше, самољубље му беше увређено. Није се налао да ће бити одбијен. Не вероваше да су га све саварије, чежње и наде довеле до овако глупа свршетка. Он жаљаше за својим осећањем, за том својом љубављу, толико жаљаше да би се гласно заплакао или би својим штитом из све снаге треснуо Пантелејмона по широким плећима.

Три дана није ништа радио, није јео нити спавао али кад је дознао да је Екаторина Ивановна отишла у Москву да ступи у конзерваторијум, умирио се и почео живети као и пре.

Затим, сеђајући се по кад кад, како је скитао по гробљу, он би се лено протегаво рекавши:

— Тхи... толико брига!

IV

Прошле су четири године. Старцев већ имађаше у граду велику праксу. Свако је јутро брзо примао болеснике у Даљижу, а затим одлазио у град да обиђе и тамошње. Сад је већ путовао на тројци с прапорцима и враћао се кући позно у ноћ. Он се поугојио, проширио, нерадо ишао пешице, јер је патио од сињке. Па и Пантелејмон се угојио, и, што је шири бивао, све је жалосније уздисао и тужио се на своју горку судбину: возање му се досадило!

Старцев је улазио у свакојакe куће, сретао се с многим људима, али ни с ким није хтео бити сувише блиско. Становници су га, својим разговорима, својим погледима на живот, па чак и својим изгледом, веома раздражавали. Он је мало по мало увидео да су ондашњи становници, кад се с њима карташ или с њима ручаш, мирни, благи и не тако глуши људи, али треба само почети с њима разговор на прилику о политици или науци, како су они ту или тупоглави или почињу философисати тако досадно и заједљиво, да ти ништа друго не остаје, већ само руком махнути и отићи. Кад би Старцев покушао да говори чак и с којим либералчијим човеком, на прилику, како човечанство, хвала богу, напредује и како ће се временом моћи живети без пасоша и смртне казне, онда би га овај попречно, неповерљиво гледао и питао: „Значи, дакле, да ће онда сваки моћи слободно на улици заклати кога хоће?“ А кад би Старцев, за ужином или при чају, говорио да треба радити да се без рада не може живети, онда је то сваки примао као укор, почињао се љутити и дрско препирати. Поред свега тога становници не рађаху ништа, ама баш ништа, ничим се не интересоваху, и човек се није могао домислити о чему да говори с њима. И Старцев избегаваше разговоре, јео је само и играо карата, а кад би гдегод застао породични празник па би га позвали да се прихвати, он би онда седао и јео ћутећи, гледајући у тањир. Све што би они онда говорили било је обично, неистинито, глупо; њега је то раздражавало, узбуђивало, али он је ћутао. И због тога његова сурова ћутања и гледања у тањир у граду га прозваше „надутим Пољаком“, и ако не беше Пољак.

Он се клонио забава као што су позоришне представе и концерти, али се свако вече задовољно картао по два три сата. Он је имао још једну забаву у коју је улазио мало по мало ни сам не знајући како: то јест, он је у вече вадио из шпагова *картице* добивене од праксе, често пута картице жуте и зелене, које су биле намирисане, или је из њих бјо дах сињета, тамјана, зноја. Сваки је шпаг био напуњен са близу седамдесет рубаља, и он би то онда однео у „Друштво за узајамно помагање“, и остављао на своје име.

За све четири године после одласка Екаторине Ивановне он је отишао Туркиновима само два пут, на позив Вере Јосифовне, која се још лечила од мигрене. Свакога је лета Екаторина Ивановна долазила родитељима у госте али је он није видео ни једном.

Али прођоше четири године. Једнога тихог, леног јутра у болницу донесе писмо: Вера Јосифовна писаше Дмитрију Јоничу да га се веома ужелела и молила га да неизоставио дође како би јој олакшао муке; узгред је напоменуто да јој је данас дан рођења. Мало ниже дописано је: „Мајчиној молби придружујем се и ја К.“

Старцев се размисли и у вече оде Туркиновима.

— О, здраво, здраво, заповедајте! — срете га Иван Петровић, осмејкујући се готово само очима.

Вера Јосифовна, већ много старија, проседа, стеже Старцеву руку, уздахну и рече:

— Ви, докторе, не марите за мене, никако вас нема, ја сам већ стара за вас. Али, ето, дошла је млађа, можда ће она бити срећнија.

А Каћа? Она беше опала, побледела, пролепнала се и постала стаситија, али то већ беше Екатарина Ивановна а не Каћа; не беше већ ни трага од пређашње свежине и израза детињске наивности: и у погледу и у покретима јој беше нешто ново — бојажљиво и снебивљиво, баш као да она овде, у дому Туркинових, не беше код своје куће.

— Од кад се не видесмо: — рече она, пружајући руку Старцеву. Видело се да јој срце бојажљиво куца. Гледајући му у лице веома пажљиво и радознано, она продужи: — Како сте се угојили! Сунце вас преплануло, развили сте се, али сте се у опште врло мало променили.

И сад се она њему свидела, веома свидела, али сад је њој нешто или недостајало или било сувишно — ни сам није могао одредити шта је то што му смета да осећа оно што је некад осећао. Њему се не свиђаше њена бледоћа, нов израз лица, слаб осмех, глаз, па би се чак могло рећи да му се не свиђаше ни њено одело ни столица на којој она сеђаше. Њему се не свиђаше нешто из прошлости, кад се он није у мало оженио њоме. Он се сети своје љубави, својих маштања и нада, свега што га узбуђиваше пре четири године, — и застиде се.

Пише чај са слатким пирогом. Затим је Вера Јосифовна на глас читала роман, читала о ономе што се никад у животу не догађа; Старцев слушаше, посматрајући њену леу, седу главу, и жудно чекаше свршетак.

„Човек без дара није онај — мишљаше он — што не уме писати приповетке, већ онај, који их пише па то не уме сакрити.“

— Није рђаво, — рече Иван Петровић.

Затим је Екатарина Ивановна свирала на фортепијану бурно и дуго, а кад је довршила сви су је хвалили и дивили јој се.

„Добро је, добро је што се нисам њоме оженио“, — помисли Старцев.

Она га гледаше и, видело се, очекиваше од њега понуду да иду у градину, али он ћуташе.

— Да се поразговарамо, — рече она прилазећи му. — Како ви живите? Како је тамо код вас? Ја сам за све време мислила о вама, — продужаваше она хитро — хтела сам да вам пишем, хтела сам да дођем к вама у Даљиж, и готово сам се спремила за пол-зак, али сам се брзо премислила: ко зна како ви сад о мени мислите! Ја сам вас тако немирно данас очекивала. Преклињем вас хајдемо у градину.

Они пођоше тамо и седоше на ону клупу под старим кленом, као и пре четири године. Беше већ сумрак.

— Како, како живите? — упита Екатарина Ивановна.

— Свакојако, животари се, — одговори Старцев.

И ништа више не могаде смислити. Ућуташе.

— Ја сам узбуђена, — рече Екатарина Ивановна, покривши лице рукама — ну ви немојте на то гледати. Тако ми је добро код куће, ја сам тако рада да свакога видим и чујем, али не могу се привикнути. Колико успомена! Чинило ми се да ћемо ја и ви непрестано говорити до јутра.

Сад он из близа виде њено лице, жакарене очи, и овде, у тами, она му се учини млађа, него што му се учинила у соби, и чак као да се повратио пређашњи, детињски израз лица. У самој ствари, она га посматраше са наивном радозналошћу, баш као да би изблизу разгледала

човека који је некада љубљаше тако жарко, тако нежно, али и тако несрећно; њене му очи захваљиваху за ту љубав. И он се сеђаше свега до ситница: како је лутао по гробљу, како се затим у осветак јутра, уморан, враћао кући, и очас га обузе туга и жалост за прошлосту. У души му се ужди плам.

— Сећате ли се онога вечера кад смо се одвезли до клуба? — рече он. — Тада падаше киша, беше тамно...

Ватра му се распламћаваше у души и прохте му се већ да говори, да се жали на живот...

— Ех, — учини он уздахнувши. — Ето, ви питате како живим. Како ми овде живимо? Никако. Старимо дебламо, опадамо... Дан и ноћ — корак даље, живот пролази млитаво, без утисака, без мисли... дању вратоломно трчаће за добитком, у вече клуб, друштво карташа, пијаница, које ја не могу сносити. Шта је боље?

— Али ваш је посао благородна сврха живота. Ви сте тако радо причали о својој болници. Ја сам онда била некако чудновата, мислила сам да сам велика уметница. Данас све даме свирају на фортепијану, и ја сам свирала као и остале, ничега необичног не беше у мени; ја сам таква пијанискиња као што је мама списатељка. Заиста, онда вас нисам разумевала, ну после, у Москви, често сам о вама мислила. Каква је то срећа бити лекар, помагати онима што страдају, служити народу. Каква срећа! — новини Екатарина Ивановна у заносу. Кад сам у Москви мислила о вама изгледали сте ми тако идеални, тако узвишени...

Старцев се сети хартија, које је у вече задовољно вадио из шпагова и ватра му се у души наједанпут угаси.

Он устаде и пође. Она га узе испод руке.

— Ви сте један од бољих људи које сам ја познавала у животу — продужаваше она. — Ми ћемо се виђати, разговараћемо се, није ли тако? Обећајте ми, ја нисам пијанискиња, нећу више блудити на своју штету, пред вама нећу ни свирати нити говорити о музици.

Кад уђоше у кућу и Старцев, према вечерњем осветљењу, виде њено ожалашћено лице, па очи пуне захваљности и питања, које беше упутила на њ, он осети неки немир и опет помисли:

„Баш је добро што се онда нисам оженио.“

Он пође поздрављајући се.

— Баш је требало да останете на ужини, — рече Иван Петровић проводећи га. — То је од вас врло „перпендикуларно“. Дед, дед, прикажи! — рече он обративши се у предсобљу Павлуши.

Пава, и ако не беше више дечак, већ младих са бриџима, узе позу, подиже руку на трагичним тоном викну: — Умри, несрећнице!

Све то раздражаваше Старцева. Седајући у кола и гледајући у помрчини кућу и градину, које му некад бежу тако миле и драге, он се очас сети — и романџере Јосифовне, и бурна Каћина свирања, и оштроумља Ивана Петровића и трагичне позе Павине, па помисли: кад су ови, како кажу, најдаровитији људи у граду овако необдарени, какви ли су тек остали становници овога града.

После три дана Пава донесе писмо од Екатарине Ивановне.

„Ви не долазите к нама. Зашто? — писаше она. —

Бојим се да не промените своје понашање према нама; страх ме и да мислим на то. Умирите ме, дођите и реците: да је све добро.

„Ја морам говорити с вама. Ваша Е. Т.“

Он прочита то писмо, промисли, промисли, па рече Пави:

— Реци, драги мој, да данас не могу доћи, у великом сам послу. Доћи ћу, реци, кроз три четири дана.

Али прође три дана, прође недеља, а он никако не оде. По кад кад, пролазићи поред куће Туркинових, он би помислио да треба свратити бар на који тренут, ну размисли, размисли и... не сврати.

И никад више не оде Туркиновима.

V

Прошло је још неколико година. Старцев је био још гојазнији, тешко је дисао, и морао је, кад иде, да држи главу мало више натраг. Кад он, пун, румен, путује на тројци с прапорцима а Пантелејмон, такође гојазан и румен, с меснатим затиљком, седи на своме седишту, пруживши напред своје праве руке, баш као да су од дрвета, и виче пролазницима: „деснооо!“, онда слика прави јак утисак, и, чини се, као да се не вози човек, већ какав многобожачки бог. У граду је имао огромну пракеу, никако да дахне од посла. Има већ и имања и две куће у граду, па разгледа и трећу — боље ће бити. Кад му у „Друштву за узајамно помагање“ причају о каквој кући што се продаје, он без икаква обзира, иде у ту кућу и, пролазећи кроз сва одељења, не скрећући пажње на необучене жене и децу, што га, у недоумици и страху, гледају, дочиче свака врата палицом и пита:

— Ово је кабинет? Ово ложница? А шта је ово?

При том тешко дише и отире зној с чела.

Он има много брига, па ипак не оставља му се место у општини. Обрвала га жудња, хоће да стигне свуда. У Даљижу и у граду зову га већ просто Јоничем. — „Куда ли то иде Јонич?“ или: „Јесте ли и Јонича позвали на конзилијум?“

Ваљда с тога што му се грло стегло од сала, глас му се беше веома изменио, постао танак и оштар. Па и нарав је променио: нервозан је и раздражљив. Примајући болеснике, он се обично љути, нестрпљиво бије палицом о под и виче својим непријатним гласом:

— Молим вас, одговарајте само на питања, немојте ваздан причати!

Он је самац. Досадно му је да живи, ништа га не интересује.

За све време од кад он живи у Даљижу, љубав према Каћи била му је једина, и можда последња радост.

У вече се у клубу карта, затим седа сам за велики сто и ужина. Њега служи најстарији и најпоштенији лакеј Иван; донесе му увек једно исто за њ нарочито спремљено посуђе, и већ сви — и старешине клуба, и кувар, и лакеј — знају шта он воли а шта не воли, паште се свима силама да му угоде али шта све то вреди кад се он очас ражљути и почне ударати палицом о под.

Ужинајући он се оретко умеша у какав разговор.

— О чему ви то? Је л — те? Ко?

Кад се догоди да се у његовој близини за неким столом поведе реч о Туркиновима, он онда пита:

— О којим ви то Туркиновима? Говорите ли о онима што им кћи свирана фортепијану!

То је све што се о њему може казати.

А Туркинови? Иван Петровић увек онај исти, ни старији ни млађи; као и пре, заједа и прича анегдоте. Вера Јосифовна још једнако радо чита своје романе пред гостима са красном наивношћу. А Каћа свира на фортепијану сваки дан по три четири сата. Она је постарела, често се поболева и сваке јесени иде с матером на Крим. Пратећи их на станицу, Иван Петровић, кад се воз крене, брише сузе и узвикује:

— Праштајте, збогом!

И маше марамом.

с руског Трајко Ј.

ФИЛОСОФИЈА КРАЈЦЕРОВЕ СОНАТЕ

(НАСТАВАК)

Други начин да се човеку покаже савршенство које никад не може достићи, а према којем тежњу осећа у себи: човеку се покаже идеал, према којем он свагда може видети колико се удаљио од њега.

„Љуби Бога твога свим срцем својим и свом душом својом и свим разумом својим, и ближњег свог као себе самога. — Будите савршени као што је савршен ваш отац небесни.“

Такво је Христово учење.

Испуњавање спољашњих религиозних учења јесте у складности поступака са одредбама тих учења и та је сагласност могућна.

Испуњавања Христова учења јесте сазнање ступња неслагања с идеалним савршенством (Ступањ приближавања не види се; види се само удаљавање од савршенства).

Човек који исповеда спољашњи закон јесте човек који је обасјан фењером обешеним о стуб. Он стоји у светлости од тога фењера, њему је пред очима светло, и он нема куда даље да иде. Човек који исповеда Христово учење сличан је човеку који носи пред собом фењер на дужој или краћој мотки: светлост је свагда пред њим, и свагда га подстиче да иде за њом и непрестано му открива пред њим нов, осветљен простор који га привлачи к себи.

Фарисеј захваљује Богу зато што испуњава све.

И богати младић такође је испунио све с детињства и не разуме шта му још може недостајати. И они не могу другачије да мисле: пред њима нема оног к чему би могли и даље тежити. Десетак је дан, у суботу се није радило, родитељи су поштовани, прељубе, крађе, убиства није било. Шта може више?

За оног који исповеда хришћанско учење кад достигне извесни ступањ савршенства јавља се потреба да се поине на виши, одакле се открива још виши, и тако непрестано. Он је увек у положају цариника. Он свагда осећа себе несавршеним пошто не види иза себе пут што је прешао, а види свагда пред собом пут који треба да пређе и који још није прешао.

У том је разлика између Христова учења и свих других религиозних учења, разлика која лежи не у разлици захтева но у разлици начина којим се упућују људи. Христос није давао никаквих одредаба за живот. Он није никада подизао никакве установе па није завео ни брак. Али људи који нису разумели Христово учење и који су навикли на

спознава учења, желећи да себе сматрају правима, [као што држи себе правим фарисеј, противно свему духу Христовога учења, из науке његове створили су спољашње учење у правилима и тим учењем заменили право Христово учење о идеалу.

Пошто у правом хришћанском учењу нема никакве основе за институцију брака то је испало да су људи у нашем свету оставили једну обалу а не стигли на другу т. ј. не верују у суштини у црквене одредбе о браку а уједно с тим, не видећи пред собом Христовога идеала, тежње ка потпуној чистоти, остају што се тиче брака без икаквог руководства. Отуда и долази појав који на први мах изгледа чудноват, да су код Јевреја, мухамеданаца и других који исповедају религиозна учења много нижега ступња но што је хришћанско, али који имају тачне спољашње одредбе о браку, породично начело и брачна верност несравњено чвршћи него у такозваних хришћана.

У њих је уређено наложништво, и многоженство и мргомаштво које није ограничено никаквим одредбама и које се крије под именом тобожњег једноженства.

Само зато што над извесним делом оних који ступају у брак свештенство врши неки обред, људи на нашој земљи наивно или лицемерно уображавају како живе у једноженству.

Хришћански идеал јесте љубав према Богу и ближњем, јесте самозаборав ради службе Богу и ближњему; телесна љубав, брак, јесте служба себи и потом, у сваком случају, сметња за службу Богу и људма и потом — са хришћанске тачке гледишта — ад, грех.

Ступање у брак не може допринети служби Богу и људма чак ни у том случају ако би они што ступају у брак имали за циљ продужење људскога рода. Такви људи уместо тога што ступају у брак ради нових детињских живота, куд и камо би боље учинили да помажу и спасавају те милионе детињских живота који пропадају око нас због недостатка не велим већ духовне но материјалне хране.

Само би у том случају могао хришћанин ступити у брак без свесности о паду, о греху, ако би он видео и знао да су сви детињи животи на земљи осигурани.

Може човек да не призна Христову науку, ту науку којом је прожет сав наш живот и на којој је основана сва наша моралност, но признајући ту науку, он не може да не призна да она проповеда идеал потпуне чистоте.

Та у Јеванђељу је казано јасно и без могућности о икаквој сумњи прво да се жењен човек не сме разводити са женом у намери да узме другу но да мора да живи с том с којом се једном везао (Матеја V, 31 — 32, XIX, 8); друго да је за човека уопште, дакле и за жењена и нежењена, грешно гледати на жену као на предмет насладе (Матеја, V, 28 — 29); и треће да је за нежењеног боље да се никако не жени т. ј. да буде сасвим чист (Мат. XIX, 10 — 12).

За многе и многе ове мисли биће чудновате па чак и противречне. И оне су доиста противречне али не међу собом него са целокупним нашим животом, и човек се нехотично пита ко има право, да ли те мисли, или живот

милиона људи и живот мој? То сам исто осећање имао ја у највећем ступњу, када сам долазио на та уверења која сада исказујем: ја се нисам никако надао да ће ме ток мојих мисли довести до тога до чега ме је довео. Ја сам се плашио од својих извода, хтео сам да им не верујем, али се није могло не веровати. И ма како да противурече ти изводи нашем целокупном животу, ма како да се не слажу с оним што сам пре мислио и исказивао, ја сам их морао признати.

„Но све су то опште поставке које су можда и тачне али се тичу Христове науке и обавезне су за оне који њу исповедају; но живот је живот и не могу се људи, пошто им се покаже недостижан Христов идеал пред њима, оставити на једном од најватренијих најошпштијих питања која су узрок највећих беда — једино с тим идеалом без икаквог руководства.

„Млад, страстан човек почетка ће се занети идеалом, али неће истрајати, напустиће га и, не знајући и не признавајући никаква правила, запашиће сасвим у разврат!“

Тако се обично мисли.

„Христов се идеал не да постићи, за то нам не може служити као руководство у животу; о њему се може говорити, сањати, али он није за живот и зато га треба оставити. Нама не треба идеал него правило, упутство које би одговарало нашој снази, средњем нивоу моралне снаге у нашем друштву: црквени поштен брак у којем је један од чланова, као код нас човек, већ живео с многим женама, или бар брак из кога се човек може развести, или бар грађански, или (идући истим путем) зашто не јапански, на одређен рок, — па зашто најзад не доћи и до јавних домова.

Веле то је боље но улични разврат. У том и јесте несрећа што човек допустивши себи да спушта идеал према својој слабости не може да нађе границу на којој ваља да стане.

(СВРШИЋЕ СЕ)

РЕПЕРТОАР

НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА

Четвртак, 19. августа: *Силетка и љубав*, трагедија у пет чинова од Ф. Шилера, превео Јован Ђорђевић.

Субота, 21. августа: *Пријатељ Фриц*, комедија у три чина од Еркмана-Шатријана, превела Персида Пинтеровићева.

Недеља, 22. августа: Дневна представа: *Девојачка Клетва*, слика из народног живота у три чина, с певањем, написао Љубинко. Музика од Д. Јенка. — Вечерња представа: *Стари Каилар*, драма у пет чинова, написали Диманоар и Д' Енери, превео Д. Јокић. Музика од Зајца.

Садржај: „Повратак из „Источне харфе“ (песма). — „Свекра“ (наставак). — „Уздаси“ (песма). — „Јелени муж“ (наставак). — „Још“ (свршетак). — „Философија Крајцерове Слате“ (наставак). — „Репертоар Народног Позоришта“.

Власник: Ст. М. Веселиновић, — Штампарија Свет. Николића Об. Вен. Бр. 2. — уредник Јанко М. Веселиновић.